

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਾ ਅਤੇ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਮੁੱਲਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ

Parwasi Novel Vich Nasli Vitkara Ate manavwadi Mulan Di Peshkari

ਡਾ. ਮੋਨਿਕਾ ਰਾਣੀ (Dr. Monika Rani)

ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ (Asst. Professor, Dept. of Punjabi)

ਡੀ. ਏ. ਵੀ. ਕਾਲਜ, ਬਠਿੰਡਾ (ਪੰਜਾਬ)

Email ID: monika342rani@gmail.com ਮੋਬਾਈਲ: +91-9569728044

ਸਮੱਰ (Abstract)

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਦਾ ਘਟਨਾ ਸਥਾਨ ਵਿਦੇਸ਼ ਦੀ ਧਰਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੋਣੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਗ਼ੋਰੇ, ਅਫ਼ਰੀਕਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਗਏ ਗ਼ੈਰ-ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੋਣੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹੋਏ ਹੋਰ ਨਸਲ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਵਾਰ ਪੈਣਾ ਜਾਂ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਸਾਧਾਰਨ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਆਏ ਬਿਨਾਂ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਹੀ ਰੂਪਮਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹਰ ਪੱਖ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਕੀਵਰਡ (Keyword): ਪਰਵਾਸ, ਪਰਵਾਸੀ ਨਾਵਲ, ਨਸਲਵਾਦ, ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਮੁੱਲ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰ, ਮੁਲਵਾਸੀ ਗ਼ੋਰੇ ਪਾਤਰ।

ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਮਨੁੱਖ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਪਰਿਸਿਥਤੀ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਥਿਤੀਆਂ-ਪਰਿਸਿਥਤੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਉਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰੀ ਵਸ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਦੂਸਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਵੀ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਉਚਾ ਚੁੱਕਣ ਲਈ, ਬਿਹਤਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਉਣ ਲਈ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਵਰਨ ਚੰਦਨ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਮਨੁੱਖ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ‘ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ’ ਸਮੇਂ ਲਈ ਰੋਟੀ ਰੋਜ਼ੀ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਪਰਾਈਆਂ ਧਰਤੀਆਂ ਤੇ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ।”

ਡਾ. ਸੁਰਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਰਵਾਸ ਸਬੰਧੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਿਆ ਹੈ,

“ਪਰਾਈਆਂ ਧਰਤੀਆਂ ਤੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਆਰਥਕ ਵਸੀਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਵਿਚ ਅਸਥਾਈ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਵਿਚਰਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸੀ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”

ਪਰਵਾਸੀ ਵਿਅਕਤੀ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣਾ ਦੇਸ਼ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਸਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਆਪਣੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਰੋਜ਼ੀ ਰੋਟੀ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੂਸਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਰਹਿਣ

ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਦਾ ਘਟਨਾ ਸਥਾਨ ਵਿਦੇਸ਼ ਦੀ ਧਰਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੋਣੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਗ਼ੋਰੇ, ਅਫ਼ਰੀਕਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਗਏ ਗ਼ੈਰ-ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੋਣੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹੋਏ ਹੋਰ ਨਸਲ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਵਾਰ ਪੈਣਾ ਜਾਂ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਸਾਧਾਰਨ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਆਏ ਬਿਨਾਂ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਗ਼ੋਰੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੋਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਨਾਵਲਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਗ਼ੋਰੇ ਪਾਤਰ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ, ਫੋਰਮੈਨ, ਚਾਰਜਰੈਡ ਜਾਂ ਦਫਤਰਾਂ ਦੇ ਬੌਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਗ਼ੋਰੇ ਪਾਤਰ ਵੀ ਹਨ ਜੋ ਫੈਕਟਰੀ ਫਾਉਂਡਰੀਆਂ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਸਮਾਂ ਬਦਲਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਸਦਕਾ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵੱਡੀਆਂ ਪਦਵੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈਆਂ ਹਨ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਗ਼ੋਰਿਆਂ ਦੀ ਵੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਂ ਅਫ਼ਰੀਕਨਾਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਸਲੀ ਨਫ਼ਰਤ ਦਾ

ਕਾਰਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣੀ ਨਸਲ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਕੌਮ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਸਮਝਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਡਾ. ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ,

“ਬਰਤਾਨਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਉਪ-ਮਹਾਂਦੀਪ 'ਤੇ ਲਗਭਗ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਕੀਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਸਲੀ ਉੱਤਮਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਗੌਰਵ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚੇਤਨ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।”¹³

ਨਾਵਲਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਗੋਰੇ ਵੀ ਚਿਤਰੇ ਗਏ ਹਨ ਜੋ ਨਸਲਵਾਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਕਦਰ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨੀ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਪਾਤਰ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਹਨ, ਸਭ ਦੇ ਚੰਗੇ ਜਾਂ ਮਾੜੇ ਪੱਖਾਂ ਭਾਵ ਕਿ ਸਾਕਾਰਤਮਕ ਜਾਂ ਨਾਕਾਰਤਮਕ ਪੱਖ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੁਝ ਗੋਰੇ ਪਾਤਰ ਨਸਲਵਾਦੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਪਾਤਰ ਹਨ ਜੋ ਨਸਲਵਾਦੀ ਧਾਰਨਾ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੰਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰ ਦਾ ਵਾਹ ਗੋਰੇ ਪਾਤਰਾਂ ਨਾਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਗੋਰੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਹ ਪਾਤਰ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਗੋਰੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਨਾਵਲਾਂ ਵਿਚ ਗੋਰੇ ਪਾਤਰ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਾਕੀ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ ਦੇ ਨਾਵਲ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਯੂਨੀਅਨ ਬਣਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਗੋਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੋਈ ਕਾਲਾ ਕਾਮਾ ਕਰੇ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ:

“ਪਾਕੀ ਸਾਡਾ ਲੀਡਰ ਬਣੇਗਾ! ਸਾਨੂੰ ਚੱਪਟੀ 'ਚ ਨੱਕ ਡੋਬ ਕੇ ਮਰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।”¹⁴

ਕੁਝ ਗੋਰੇ ਕਾਮੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਲਾ ਕਾਮਾ ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ ਕਾਮਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਵਾਲੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇ। ਉਪਰੋਕਤ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਐਲਨ ਹਿੱਲ ਦੀ ਲੱਤ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਲਾਰਡ ਈਗਲ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਭੱਠੀ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦਾ ਇਨਚਾਰਜ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਐਲਨ ਹਿੱਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਜਪਾਲ ਹੀ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਕਾਮਾ ਹੈ ਜੋ ਭੱਠੀ ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਲਾਰਡ ਈਗਲ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਭੱਠੀ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦਾ ਇਨਚਾਰਜ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਗੋਰੇ ਕਾਮਿਆਂ ਲਈ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਵਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਲਾਰਡ ਈਗਲ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਨੂੰ ਭੱਠੀ ਚਾਲੂ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਦਰਮਿਆਨ ਗੋਰੇ ਕਾਮਿਆਂ ਵਿਚਲਾ ਨਸਲਵਾਦ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਨਾਵਲ ਵਿੱਚ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ,

“ਜਦ ਕੈਨ ਰੀਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਭੱਠੀ-ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦਾ ਇਨਚਾਰਜ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਵਿਚਲਾ ਨਸਲਵਾਦ ਭੱਬਕ ਉਠਿਆ, “ਮੈਂ ਇਸ ਪਾਕੀ ਹਰਾਮੀ ਦੇ ਥੱਲੇ ਕੰਮ ਕਰਾਂ? ਇਹ ਕਦੀ ਨਈਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਕਦੀ ਵੀ ਨਈਂ। ਐ ਜਸੂ ਕਰਾਈਸ! ਤੂੰ ਇਹ ਦਿਨ ਵੀ ਵਿਖੌਣੇ ਸਨ। ਇਹ 'ਤੋਂ ਪੈਲ੍ਹਾਂ...’ ਤੇ ਉਹ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਪਾਗਲਾਂ ਵਾਂਗ ਚਿਲਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।”¹⁵

ਉਪਰੋਕਤ ਨਾਵਲੀ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਗੋਰੇ ਲੋਕ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਕੋਈ ਪਰਵਾਸੀ ਭਾਰਤੀ ਜਾਂ ਕਾਲਾ ਕਾਮਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰੇ।

“ਅਸਲ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਹੇਠ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਤਾਂ ਉਹ ਆਰਥਿਕ ਹਿੱਤ ਹਨ ਜੋ ਮਜ਼ਦੂਰ ਨੂੰ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬਿਹਾਰੀ ਲੇਬਰ ਦੀ ਭੀੜ ਕਾਰਨ ਸਥਾਨਕ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿਚ ਨਫ਼ਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਵੇਂ ਹੀ ਕਾਲੇ-ਗੋਰੇ ਕਾਮਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ।”¹⁶

ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਉਦਾਹਰਨ ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ ਦੇ ਨਾਵਲ ਪੈੜਾਂ ਦੇ ਆਰ ਪਾਰ ਵਿਚ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਗੋਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕੌਮ ਨੂੰ ਖੇਰਾ ਲਗਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ,

“ਜੇ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਵਿਜ਼ਿਟਰ ਆ ਕੇ ਸਾਡੇ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇਖੇ ਤਾਂ ਕੀ ਉਹ ਕਹਿ ਸਕਦਾ, ਇਹ ਵਾਈਟ ਰੇਸ ਵਾਲੀ ਕੰਟਰੀ ਏ? ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰੇ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲਵੇਗਾ ਕਿ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਥਾਂ ਕਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮੁਲਕ ਆ ਗਿਆ, ਨਹੀਂ?”

... ..

“ਲੱਗਦਾ ਏ, ਲੇਬਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇੰਗਲਿਸ਼ ਰਹਿਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ”, ਸਹਾਇਕ ਮੈਨੇਜਰ ਨੇ ਫਟਾ ਫਟ ਅਗਲੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਦੀ ਕੀਤੀ।”

“ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਐਵੇਂ ਨਾ ਗਮ ਖਾਈ ਜਾਏ,” ਟੈਂਡ ਰੌਕ ਮਿੰਨ੍ਹਾ ਮਿੰਨ੍ਹਾ ਮੁਸਕਰਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਠਿਰਾਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਕਿਦਾਂ ਨਹੀਂ ਏ, ਟੈਂਡ? ਕੀ ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀਅਤ ਨੂੰ ਡਰ ਨਹੀਂ ਏ?”

ਗੋਰੇ ਲੋਕ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕਾਲੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਤੰਗ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੜਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਲਈ ਨਸਲਵਾਦੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਰਾਜਪਾਲ ਅਤੇ ਮਾਰਗੇਟ ਪੱਥ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੁਝ ਗੋਰੇ ਉਥੇ ਆ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਰਾਜਪਾਲ ਲਈ ਨਸਲਵਾਦੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਕੇ ਲੜਨ ਲਈ ਉਕਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਮਾਰਗੇਟ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਦੂਰ ਲੈ ਕੇ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਮਾਰਗੇਟ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ,

“ਜਾਪਦੈ, ਤੈਨੂੰ ਸਾਥੋਂ ਮੁਸ਼ਕ ਆਉਂਦੀ ਐ ਤੇ ਇਸ ਪਾਕੀ 'ਤੋਂ ਖੁਸ਼ਬੂ।”

“ਸ਼ੱਟ ਅਪ ਜੂ ਵਾਈਟ ਸੈਲਵੇਜ਼ ਐਂਡ ਗੈਟ ਲਾਸਟ ਫਰਾਮ ਦਿਸ ਟੇਬਲ।”
ਰਾਜਪਾਲ

ਅੱਗੋਂ ਗਰਜਿਆ।

“ਤੇਰੀ ਇਹ ਮਜ਼ਾਲ ਪਾਕੀ! ਕਮਓਨ ਦੈਨ, ਬਲੈਕ ਬਾਸਟਰਡ।” ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ
'ਚੋਂ ਵੱਧ ਤਗੜੇ ਨੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਿਆ।⁸

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਪੱਖਾਂ ਕਲੱਬਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਤੰਗ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਨਾਵਲੀ ਚੌਖਟੇ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੋਰ ਅਜਿਹੀ ਉਦਾਹਰਨ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਜ਼ੈਰ-ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਨਸਲਵਾਦੀ ਵਤੀਰੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਰਾਜਪਾਲ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਕੁਝ ਗੋਰੇ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਵਰਤਾਵ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ,

“ਉਸ ਕਾਰ ਦੇ ਜਿੰਦਰੇ 'ਚ ਚਾਬੀ ਪਾਈ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹਦੇ ਕੰਨੀ ਕਿਸੇ ਭੂਤਰੇ ਨਸਲੀ ਸਾਨ੍ਹ ਦੀ ਚਿਚਲਾਉਂਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਪਈ “ਉਏ, ਪਾਕੀ ਹਰਾਮਦਿਆ! ਤੂੰ ਇਥੇ ਕੀ ਕਰਨ ਆਇਆ ਸੀ? ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਚਿੱਟਾ ਲਾਕਾ ਆ? ਜੇ ਆਈ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਹੁਣ ਸਾਂਦਾ ਲੈ ਕੇ ਜਾਮੀਂ। ਤੂੰ ਕੀ ਯਾਦ ਰਖੇਗਾ, ਸਾਡੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਨੂੰ।”⁹

ਹਰਜੀਤ ਅਟਵਾਲ ਦੇ ਨਾਵਲ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਬੌਰਨ ਦੇਸੀ ਵਿਚ ਵੀ ਗੋਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨਾਲ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਾ ਕਰਦੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਮੋਹਨ ਬੈਸ, ਐਡਵਰਡ ਅਤੇ ਪੀਟਰ ਮਰਫੀ ਕੌਸਲਰ ਦੇ ਪਲਾਨਿੰਗ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਦੋਵੇਂ ਗੋਰੇ ਪਾਤਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਿੱਠ ਪਿਛੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਸਲਵਾਦੀ ਗਾਲ਼ਾਂ ਕੱਢਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਦੋਵੇਂ ਗੋਰੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ-

“ਐਡਵਰਡ ਦੇ ਇੰਨਾ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਪੀਟਰ ਮਰਫੀ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆ ਕੇ ਹੌਲੀ ਜਿਹੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ,

-ਪਾਕੀ ਹਾਲੇ ਆਇਆ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ।”¹⁰

ਹਰਜੀਤ ਅਟਵਾਲ ਰਚਿਤ ਵਨ ਵੇਅ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਅਵਤਾਰ, ਸੁਰਜਨ, ਗੁਰਨਾਮ, ਸ਼ਿਵਰਾਜ, ਚਮਨ ਲਾਲ ਆਦਿ ਪਰਵਾਸੀ ਪਾਤਰ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਪਾਤਰ ਬਨਾਰਸੀ ਦਾਸ, ਜੋ ਕਿ ਪਰਵਾਸੀ ਜ਼ੈਰ-ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਰਤੀ ਹੈ, ਦੇ ਘਰ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਨਸਲੀ ਨਫ਼ਰਤ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਸਲੀ ਨਫ਼ਰਤ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਨਾਵਲੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ,

“ਬਨਾਰਸੀ ਦਾਸ ਦੇ ਘਰ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਸਲਵਾਦੀ ਗੋਰਿਆਂ ਦਾ ਨਿਰੰਤਰ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ। ਕੁਝ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਇੱਕ ਬੁੱਢਾ ਗੋਰਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਉਹ ਅਕਸਰ ਬੁੜ-ਬੁੜ ਕਰਦਾ ਲੰਘਦਾ। ਸਾਹਮਣੇ ਰਹਿੰਦੀ ਔਰਤ ਵੀ ਉਹਨਾਂ

ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਕਹਿ ਜਾਂਦੀ। ਅਵਤਾਰ ਨੂੰ ਕਾਰ ਖੜੀ ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਵੀ ਦਿੱਕਤ ਆਉਂਦੀ। ਹਾਰਵੇ ਰੋਡ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੇ ਇੱਕ ਸਕਿੰਨ ਰੈੱਡ ਮੁੰਡਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਗਾਹੇ ਵਗਾਹੇ ਲੜਾਈ ਛੇੜਨ ਦੇ ਯਤਨ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ।” ਸ਼ਿਵਰਾਜ ਕਈ ਵਾਰ ਕਹਿੰਦਾ,

“ਯਾਰ ਸੁਰਜਨ, ਇਥੇ ਆਹ ਸਾਲ੍ਹਾ ਪੰਗਾ ਈ ਰਹਿੰਦੈ, ਚੱਲ ਕਿਤੇ ਮੂਵ ਨੇ ਜਾਈਏ... ..ਅਰਜਨ ਕੋਲ ਵੀ ਰੂਮ ਖਾਲੀ ਹੈਗੇ ਆ।”¹¹

ਗੋਰੇ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿਥੇ ਨਸਲਵਾਦੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਥੇ ਗੋਰਿਆਂ ਦੀ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਨਸਲੀ ਭੇਦਭਾਵ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਗੋਰੇ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਹਨ ਜੋ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਆਦਰ ਭਾਵ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਹੱਥਲੇ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਬਨਾਰਸੀ ਦਾਸ ਦੇ ਘਰ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਨਸਲੀ ਨਫ਼ਰਤ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਇਆ ਸ਼ਿਵਰਾਜ ਸੁਰਜਨ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਜਾ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਤੇ ਸੁਰਜਨ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮੱਸਿਆ ਤੋਂ ਭੱਜਣਾ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣਾ ਨਿੱਜੀ ਅਨੁਭਵ ਦੱਸਦਾ ਹੋਇਆ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਸਲਵਾਦ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ,

“ਸੁਰਜਨ ਦਾ ਨਸਲਵਾਦ ਬਾਰੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕੁਝ ਤਿੱਖਾ ਤਜ਼ਰਬਾ ਸੀ, ਪੱਗ ਹੋਣ ਕਰਕੇ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਵਾਲ ਕਟਵਾ ਛੱਡੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਨਸਲਵਾਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਰੋਂ ਖੜ ਕੇ ਪੁੱਛਦਾ ਕਿ ਕੀ ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਦੁੱਖਦਾ ਸੀ ਜੋ ਕੱਪੜਾ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕੋਈ ਕਹਿ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਪੱਗੜੀ ਹੇਠਾਂ ਕੋਈ ਖਜ਼ਾਨਾ ਛੁਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਜਿਹੇ ਟੋਟਕੇ ਦਸਣ ਵਾਲੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਛੋਕਰੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਜੋ ਕਹਿ ਕਿ ਭੱਜ ਜਾਂਦੇ। ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਦਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਗੋਰੇ ਵਧੇਰੇ ਮਿਲਦੇ।”¹²

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ 'ਤੇ ਗੋਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਟੋਟਕੇ ਕੱਸੇ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਦਿੱਚਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਫਿਰ ਵੀ ਕੁਝ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ ਦੇ ਨਾਵਲ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਰਾਗ ਵਿਚ ਭੋਲਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਵਰਤਾਅ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਘਰ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੋਰੇ ਭੋਲਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਭੋਲਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬੰਗਲੇ ਦੀ ਕੰਧ ਤੇ ਗੋਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਨਸਲਵਾਦੀ ਸਤਰਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ,

“ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਕਾਲੇ ਹਰਾਮੀਆਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੈ।... ਉਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਤੀਜੀ ਗਾਏ ਉਸੇ ਥਾਂ, ਪਹਿਲੇ ਸੱਪ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਜ਼ਹਿਰੀ ਸੱਪ ਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਡੁਲ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ, 'ਰੱਬ ਨੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਬਣਾਈ ਹੈ।' ਇਸ ਵਾਕ ਹੇਠਾਂ ਚਾਕ-ਨਾਲ ਦੇ ਲੰਮੀਆਂ ਲਕੀਰਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ: 'ਦੁਨੀਆਂ ਚੋਂ ਦਾਸ ਪ੍ਰਥਾ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਹੁਣ

ਕਾਲੇ ਗੁਲਾਮਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਗੰਦੇ ਕਾਲੇ ਹਰਾਮੀਓ, ਆਪਣੇ ਗੰਦੇ ਦੇਸ਼ ਜਾ ਕੇ ਗੰਦੇ ਖਲਾਰੋ।”¹³

ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਭੋਲਾ ਸਿੰਘ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਾਰਤ ਸਮਝ ਕੇ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਤੰਗ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਹਰ ਸੰਭਵ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਤੇ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਨਸਲਵਾਦ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਕੰਮਕਾਰ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਸਦਕਾ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਕੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਚੰਗੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਯੋਗਤਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਲਗਨ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਪਦਵੀ ਤੇ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਸੀਨੀਅਰਜ਼ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਗੋਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਨੁਕਸ ਕੱਢ ਕੇ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਡਰਾ ਧਮਕਾ ਕੇ ਉਸ ਪਦਵੀ ਤੇ ਨਾ ਪਹੁੰਚਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ ਦੇ ਹਾਸੀਏ ਨਾਵਲ ਵਿਚਲਾ ਪਾਤਰ ਹਿਰਦੇਪਾਲ ਪ੍ਰੇਸੀਕਿਊਟਰ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਸਦੇ ਸੀ. ਪੀ. ਐਸ. ਦੀ ਓਨ-ਟ੍ਰੈਟ ਬ੍ਰਾਂਚ ਵਿਚ ਸੀਨੀਅਰ ਪਰੇਸੀਕਿਊਟਰ ਦੀ ਨੋਕਰੀ ਲਈ ਫਾਰਮ ਭਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਉਸ ਪਦਵੀ ਲਈ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਗੋਰੇ ਸਹਿਕਾਮੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਕੋਈ ਏਸ਼ੀਅਨਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਫਸਰ ਬਣੇ। ਉਸ ਕੋਲ ਪਦਵੀ ਲਈ ਯੋਗਤਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਉਹ ਪਦਵੀ ਗੋਰੇ ਐਂਡਰੀਊ ਸਮਿੱਥ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਅਨਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੜਕਾਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਫੋਨ ਤੇ ਡਰਾਇਆ ਧਮਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਨਾਵਲ ਵਿਚਲਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ,

“ਹੇ ਪਾਕੀ ਬਾਸਟਰਡ! ਮੈਂ ਨੈਸ਼ਨਲ ਫਰੰਟ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਜੇ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਨ-ਮਾਲ ਦੀ ਸਲਾਮਤੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਸਾਡਾ ਮੁਲਕ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਗੰਦੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਭੱਜ ਜਾ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਤੇ ਤੇਰੇ ਇਸ ਘਰ ਨੂੰ ਸਾੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਕਰ ਦੇਣਾ। ਅਸੀਂ ਸਭ ਬਲੈਕ ਬਾਸਟਰਡਜ਼ ਨੂੰ ਹੇਟ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਬਲੈਕੀ ਗੰਦੇ ਦੇ ਕੀੜੇ ਹੋ ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੇ ਪਵਿੱਤਰ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਕਲਚਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਰਗਾ ਕੁਰੱਪਟ, ਭੁੱਖ-ਮਰਾ 'ਤੇ ਗੰਦਾ ਬਣਾਉਣ 'ਤੇ ਤੁਲੇ ਹੋਏ ਓ।”¹⁴

ਉਪਰੋਕਤ ਨਾਵਲੀ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਲਗਨ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਪਦਵੀ ਤੇ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਗੋਰੇ ਸੀਨੀਅਰਜ਼ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਨੁਕਸ ਕੱਢ ਕੇ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਡਰਾ ਧਮਕਾ ਕੇ ਉਸ ਪਦਵੀ ਤੇ ਨਾ ਪਹੁੰਚਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੁਆਰਾ ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੋਰੇ ਉਸਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਜਦਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਬਣੀ ਉੱਤਮਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਇਹ ਕਦੇ ਨਹੀਂ

ਚਾਹੇਗੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਹਿ ਚੁੱਕੇ ਕਾਲੇ, ਘਟੀਆ ਦਿਮਾਗ ਦੇ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਕਰਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋਣ।

“ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਬਰਤਾਨੀਆ ਵਿਚ ਚੰਗੇ-ਚੰਗੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ, ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਮੱਧ ਵਰਗੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਤੇ ਮੁਲਵਾਸੀ ਚਿੱਟੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।”¹⁵

ਕੁਝ ਗੋਰੇ ਲੋਕ ਪਰਵਾਸੀ ਏਸ਼ੀਅਨਜ਼ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਚਾਲਾਂ ਚਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਪਰਵਾਸੀ ਗੋਰਿਆਂ ਉੱਪਰ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਨਾ ਲਾ ਸਕੇ। ਹਾਸੀਏ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਐਡਵਰਡ ਰੀਵਜ਼ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕਰਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਹਿਰਦੇਪਾਲ ਨੂੰ ਹਰ ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਓਵਰ ਟਾਈਮ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਟਾਫ਼ ਮੈਂਬਰ ਹਿਰਦੇਪਾਲ ਤੋਂ ਈਰਖਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਣ ਪਰੰਤੂ ਹਿਰਦੇਪਾਲ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੇ ਐਡਵਰਡ ਅਤੇ ਫੋਸਟਰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਤਰੀਕਾ ਲੱਭਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਅਖ਼ਤਰ ਕਾਸਮੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਓਵਰ ਟਾਈਮ ਦੇਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਅਖ਼ਤਰ ਕਾਸਮੀ ਨੂੰ ਕੰਮ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਹਿਰਦੇਪਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਨਾ ਲਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਅਖ਼ਤਰ ਕਾਸਮੀ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇਪਾਲ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਸਕਣ।

ਕੁਝ ਮੁਲਵਾਸੀ ਗ਼ੈਰ-ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰ ਇੰਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੱਟੜ ਨਸਲਵਾਦੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹ ਏਸ਼ੀਅਨਜ਼ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦੇਸ਼ ਮੰਨਣਾ ਵੀ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਹਾਸੀਏ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਐਡਵਰਡ ਰੀਵਜ਼ ਅਤੇ ਐਂਡਰੀਊ ਸਮਿੱਥ ਦੀ ਆਪਸੀ ਵਰਤਾਲਾਪ ਵਿਚੋਂ ਇਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਹੀ ਝਲਕਾਰਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਹਿਰਦੇਪਾਲ ਦੀ ਕੋਨਫੀਡੈਂਸ਼ਿਅਲ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਐਡਵਰਡ ਹਿਰਦੇਪਾਲ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦਾ ਹੋਇਆ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਹਿਰਦੇਪਾਲ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਸੀ ਗਾਰੇਡ ਹੀ ਲਗਾਏ ਹਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਐਂਡਰੀਊ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਐਡਵਰਡ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ,

“ਦੇਸ਼ਤ? ਮਾਈ ਫੁੱਟ! ਤੈਨੂੰ ਕੌਣ ਕਹਿੰਦੈ, ਉਹ ਮੇਰਾ ਫਰੈਂਡ ਏ?” ਐਡਵਰਡ ਨੇ ਨੱਕ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਬਿਗਰੈਡਿਡ ਬਲੈਕੀ ਐਂਡ ਮਾਈ ਫਰੈਂਡ? ਫੁੱਊ...! ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦੀ ਏ, ਐਂਡਰੀਊ?”¹⁶

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਹਿਰਦੇਪਾਲ ਨੂੰ ਗੋਰਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਾ ਸਹਿਣ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਵਲ ਦੇ ਅੰਤ ਤੇ ਉਸਦੇ ਕੁਝ ਗੋਰੇ ਸਹਿਕਾਮੇ ਟੌਮ, ਸਟੁਅਰਡ, ਕਲੋਜ਼ ਕ੍ਰਿਸਟ, ਸ਼ੈਰਨ ਕੈਲੀ ਅਤੇ ਫਰੇਜ਼ਰ ਵਰਗੇ ਪਾਤਰ ਹਨ ਜੋ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਹਿਰਦੇਪਾਲ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੰਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਹਰਜੀਤ ਅਟਵਾਲ ਦੇ ਨਾਵਲ ਵਨ ਵੇਅ ਵਿਚ ਚਮਨ ਲਾਲ, ਗੁਰਨਾਮ ਅਤੇ ਬਨਾਰਸੀ ਦਾਸ ਦੀ ਆਪਸੀ ਵਰਤਾਲਾਪ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਗੋਰੇ ਮਾੜੇ

ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਉਹ ਵੀ ਖੁੱਲੇ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਨਸਲਵਾਦ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਇਨਸਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਹਮਦਰਦੀ, ਦਇਆ ਭਰਿਆ ਵਤੀਰਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਧੱਕ ਕੇ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ,

“ਦੇਖ ਬਈ ਸਾਰੇ ਗੋਰੇ ਮਾੜੇ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਇਕ ਇਹ ਬਿਆਨ ਦਿੰਦਾ ਐ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਥੋਂ ਕੱਢੋ ਤਾਂ ਦਸ ਬਿਆਨ ਸਾਡੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਵੀ ਤਾਂ ਛਪਦੇ ਆ। ਇਹਨਾਂ ਨਸਲਵਾਦੀ ਗੋਰਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੀ ਤਾਂ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਐ! ਆਟੇ ਵਿਚ ਲੂਣ ਜਿੰਨੀ।”¹⁷

ਉਪਰੋਕਤ ਨਾਵਲੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਤੋਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਗੋਰਿਆਂ ਦੀ ਨਸਲੀ ਨਫ਼ਰਤ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਹੀ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਗੋਰੇ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਨਸਲੀ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠ ਕੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਵੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ

ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਸਮੇਂ ਗੋਰੇ, ਕਾਲੇ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਪਰੋਕਤ ਚਰਚਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਮੂਲਵਾਸੀ ਗੋਰੇ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਤਨਾਉ ਉਪਜਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਸੁਖਾਵੇ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਨਾਵਲਾਂ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਗੋਰੇ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਫੈਕਟਰੀਆਂ, ਫਾਊਂਡਰੀਆਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ ਉਥੇ ਦੋਵੇਂ ਨਸਲ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲਕਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਾਤਰ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਰੰਗ ਆਦਿ ਭੁੱਲ ਕੇ ਇੱਕ ਜੁੱਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਯੂਨੀਅਨ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਲੇਬਰ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਗੋਰੇ ਦੋਵੇਂ ਮਾਲਕਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

1. ਸਵਰਨ ਚੰਦਨ, ਬਰਤਾਨਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਤੇ ਸਾਹਿਤ, ਸੁਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਦਿੱਲੀ, 1994, ਪੰਨਾ: 10
2. ਐਸ.ਪੀ. ਸਿੰਘ (ਡਾ.), ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ, ਰਵੀ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 1999, ਪੰਨਾ: 3
3. ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ (ਡਾ.), ਬਰਤਾਨਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ: ਨਸਲਵਾਦੀ ਪਰਿਪੇਖ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 1996, ਪੰਨਾ: 63
4. ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ, ਸੰਘਰਸ਼, ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਪੁਸਤਕਮਾਲਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 1984, ਪੰਨਾ: 147
5. -ਉਗੀ-, 1984, ਪੰਨਾ: 56
6. ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ (ਡਾ.), ਡਾਇਸਪੋਰਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬਿਰਤਾਂਤ, ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, 2007, ਪੰਨਾ: 21
7. ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ, ਪੇੜਾਂ ਦੇ ਆਰ ਪਾਰ, ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, 2013, ਪੰਨਾ: 163
8. -ਉਗੀ-, ਸੰਘਰਸ਼, ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਪੁਸਤਕਮਾਲਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 1984, ਪੰਨਾ: 65
9. -ਉਗੀ-, ਪੰਨਾ: 12
10. ਰਰਜੀਤ ਅਟਵਾਲ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਬੌਰਨ ਦੇਸੀ, ਸੰਗਮ ਪਬਲਿਕੇਸ਼ਨਜ਼, ਸਮਾਣਾ, 2011, ਪੰਨਾ: 8
11. -ਉਗੀ-, ਵਨ ਵੇਅ, ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, 2004 ਪੰਨਾ: 65
12. -ਉਗੀ-
13. ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ, ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਰਾਗ, ਆਰਸੀ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼, ਦਿੱਲੀ, 1980, ਪੰਨਾ: 107,108
14. -ਉਗੀ-, ਹਾਸ਼ੀਏ, ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, 2008, ਪੰਨਾ: 201
15. ਕੇਵਲ ਸਿੰਘ ਪਰਵਾਨਾ (ਡਾ.), ਬਦੇਸ਼ੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ: ਨਸਲਵਾਦੀ ਪਰਿਪੇਖ, ਸੁੰਦਰ ਬੁੱਕ ਡਿਪੂ, ਜਲੰਧਰ, 2008, ਪੰਨਾ: 82,83
16. ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ, ਹਾਸ਼ੀਏ, ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, 2008, ਪੰਨਾ: 96
17. ਰਰਜੀਤ ਅਟਵਾਲ, ਵਨ ਵੇਅ, ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, 2004 ਪੰਨਾ: 25

Cite this Article-

ਡਾ. ਮੋਨਿਕਾ ਰਾਣੀ (Dr. Monika Rani), ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਾ ਅਤੇ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਮੁੱਲਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ (Parwasi Novel Vich Nasli Vitkara Ate manavwadi Mulan Di Peshkari), ਅਰਮਾਨ (ARMAAN), ISSN: 2583-9446 (O), Volume 3, Issue 4, October-December 2025, Page: 42-46.

Journal URL: www.armaan.org.in

DOI: <https://doi.org/10.64119/armaan.vol.3.issue4.08>

This article is an open access article published under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY-NC 4.0) license.

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>